

DÖMÖS MARIANN

domos.mariann@gmail.com

PhD-hallgató (PTE BTK)

Migrációs tendenciák Olaszországban

— *Migration tendencies in Italy* —

ABSTRACT The turn of 20th and 21st centuries the migration pressure amplified and the EU member states have been missing the common devotion, the fair burden and the share of the cost of the border control. Italy is emblematic member of the international migration. The beginning of 20th century Italy was "emitters" country then became "receiving" country. In the first part of the study gives an insight into Italy like an emitters country, we examine the relations with the United States of America which is one of the biggest receiving country. That's why the migration policy of the USA is very useful in this case. In the second part of the study gives an insight into Italy's migration policy. This paper intends to review this topic and examines the Italian migration trends, policy reactions and their relationship with society.

KEYWORDS migration, Italy, immigration politics, USA

DOI 10.14232/belv.2016.ksz.7 <http://dx.doi.org/10.14232/belv.2016.ksz.7>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article: Dömös, Mariann (2016): Migrációs tendenciák Olaszországban *Belvedere Meridionale* 28. évf. Különszám. 72–90. pp

ISSN 1419-0222 (print) ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának legutóbbi jelentése alapján 2014-ben újabb 59 millió az otthonát elhagyni kényszerülő embert regisztráltak a világon. Az elmúlt évben naponta 42 500 ember döntött a hazájából való elmenekülés mellett.¹ Ezt a megközelítőleg 60 millió embert, aki az elmúlt évben a migráció mellett döntött, úgy is felfoghatjuk, mint egy képzeletbeli országot, amely a világ országainak huszonnegyedik legnépesebb lakosságszámával rendelkezik. Ezen „ország” egyik legnépesebb régiója pedig Olaszország. Olaszországot a 2015-ös év elejéig (januártól márciusig) a tengeren keresztül 7882 illegális bevándorló érte el, novemberig pedig 144 000 – áll a legfrissebb UNHCR jelentésben.² Jelenleg az olasz összlakosság 8,3%-a bevándorló.³

Európa viszonylag meglepetten és kissé értetlenkedve néz a határait ostromló migránsok tömegeire. Tapasztalatlansága, tehetetlensége részben érthető, hiszen ekkora mértékű migrációs nyomással eddig nem igen kellett számolnia. Az, hogy Uniós szinten sikerülhet-e egy egységes migrációs politikát kialakítani külön tanulmányt igényelne. Viszont az egyik fő érintett, legalábbis az Európába történő belépések tekintetében, Olaszország, amelynek érdemes áttekinteni a migrációs politikáját, valamint a bevándorlással kapcsolatos társadalmi attitűdöket. Mindenekelőtt érdemes megvizsgálni az országot érintő migrációs tendenciákat, vagyis azt, hogyan vált kibocsátó országból befogadóvá. Mindehhez pedig hasznos kiegészítésként szolgál megvizsgálni az Amerikai Egyesült Államok olasz bevándorlás történetét és azt, ami mindezt lehetővé tette. Vagyis vázlatosan áttekinteni az USA bevándorláspolitikáját. Az Amerikai Egyesült Államok a világ vezető befogadó nemzete, mely első helyet már évtizedek óta őrzi.⁴ Így migrációs politikájára való kitekintés mindenképpen hasznos tapasztalatokkal szolgálhat. Vajon voltak olyan szabályozások, amelyek jelenleg Olaszország számára is hasznosak lehetnek? Olaszország hogyan próbálta meg kezelni azt a fajta migrációs nyomást, amivel az elmúlt időszakban számolnia kell? Mi jellemzi az olasz migrációs politikát az utóbbi évtizedekben és hogyan vált tranzit illetve befogadó országgá? A politikai és a társadalmi szint hogyan viszonyul egymáshoz a kérdés tekintetében? Jelen tanulmány e kérdéseket szeretné körbejárni, miközben áttekinti az olasz migrációs trendeket, politikai válaszlépéseket, társadalmi reakciókat és ezek viszonyát. Valamint kitekintés nyújt az amerikai helyzetre az olasz bevándorlás kapcsán.

Olaszország: a kibocsátó ország

Az olasz migrációs trendeket vizsgálva, azzal szembesülhetünk, hogy az ország a 20. század elején még egyértelműen kibocsátó ország volt. Olaszok – elsősorban dél-olaszok – tömegei hagyták el anyaországukat egy jobb élet reményében és indultak útnak főleg a tengerentúlra. Az egyik fő befogadó ország az Amerikai Egyesült Államok volt, ahol nagyszámú olasz kolóniák jöttek létre. A következő nagy kivándorlási hullám az 1960–70-es évekre tehető, amikor nagyszámú olasz indult el elsősorban Németország és Skandinávia felé. A kivándorlás mellett az országban az egész 20. század során jelen volt a belső, elsősorban délről északra irányuló vándorlás, valamint a bevándorlás jelensége is. A hangsúlyok eltolódását nehéz konkrét időponthoz kötni, annyi bizonyos, hogy az 1990-es évektől kezdve egyre nagyobb arányú az Olaszországba

¹ <http://www.unhcr.org/558193896.html> (Letöltés: 2015. november 27.)

² <http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=105> (Letöltés: 2015. november 27.)

³ Emergenza migrati: 40 cose da sapere. http://www.repubblica.it/solidarieta/immigrazione/2015/09/01/news/migranti_profughi_cose_da_sapere_domande_risposte_faq-121963703/ (Letöltés: 2015. november 27.)

⁴ A táblázatot lásd részletesen PÓLYI 2014. 197.

történő bevándorlás, és ez a kétezres évektől kezdődően még nagyobb arányokat öltött. A tanulmány első felében érdemes tehát megvizsgálni az USA felé irányuló kivándorlást és ennek jellemzőit.

Az Amerikai Egyesült Államok és az olaszok

A kivándorlás már az olasz egység létrejöttét követően tömeges mértéket öltött. Ennek túlnyomó része az Amerikai Egyesült Államokba irányult, ekkor jöttek létre a „Little Italy” közösségek a különböző amerikai nagyvárosokban. 1876 és 1976 között mintegy 26 millió ember vándorolt ki.⁵ Kezdetben venetóiak, majd főleg dél-olaszok hagyták el a hazájukat. A kivándorlás fő oka a munkanélküliség volt, amely már ekkor is főleg Dél-Itáliát sújtotta. Ráadásul észak és dél egyenlőtlen fejlődése, az északi területek ipari fejlődése és dél, jobbra mezőgazdasági területeinek elmaradása tovább súlyosbította a helyzetet. A kivándorlás költségeit gyakorta átvállalták az Egyesült Államok területén élő olasz kolóniák, vagy a különböző olasz ügynökségek, közvetítő irodák, akiknek jó üzletnek bizonyult ezen emberek tudatlanságának a kihasználása. Az „Ígéret Földjére” eljutó olaszok számtalan nehézséggel kellett, hogy szembenézzenek, a nyelv problémákon át egészen a szállás és munkakeresés nehézségéig. Hogy ezt megkönnyítsék kezdetben a *padrone*, majd pedig a *prominenti* (előkelők) foglalkoztak ezen kivándoroltakkal. Vagyis a közösségi önszegélyezés nagyon fontos volt az olasz kolóniák számára. A legtöbben az ipari munkát választották, vidékre, mezőgazdasági munkát végezni nem sokan mentek. Így ezen kolóniák száma hamar meg is csappant. Mivel a kivándorolt olaszok többségének semmilyen képzettsége nem volt, a legalacsonyabb munkákat végezték (így például útépítés, rakodás). *A közösségi kapcsolatok fontossága* az Új Világban sem vesztett jelentőségéből. Bizonyos szakmákban, ahol sok olasz dolgozott, hamar létrejöttek a szindikátusok. Sok bevándorolt erős politikai kultúráját is vitte magával, így hamar létrejöttek az olasz szocialista pártok is (bár nem sok olasz taggal). S a nagyvárosok olasz negyedeiben is „kis Olaszországok” alakultak, ahol a prominensek között bizony gyakorta voltak bűnözők is. Nemcsak olasz éttermek és boltok nyíltak, hanem a közösségnek saját lapjai is voltak. 1850 és 1930 között több mint ezer olasz nyelvű újság jelent meg. Az első világháború kitörése az olasz közösségekben is felerősítette a nacionalista hangokat. Mintegy 65 ezer amerikai olasz tért vissza anyaországába és állt be harcolni. De sokan vállaltak szolgálatot az Európában állomásozó amerikai csapatok kötelékében vagy a Vörös Keresztnél is. A két világháború közötti időszakban Mussolini nacionalista eszméi eljutottak az amerikai olaszokig is és erősítette nemzeti identitásukat. Eközben igencsak érezhető volt a többségi társadalom felől érkező lenézés, amely különösen a Dél-Olaszországból érkezőket sújtotta, akiket képtelennek tartottak a társadalmi beilleszkedésre. Ebben az időszakban újabb nagy bevándorlási hullám volt érzékelhető, főleg Olaszország déli területeiről érkeztek földművesek. A második világháború kitörésével az amerikai hatóságok egyre inkább figyelemmel kísérték az olasz fasiszta propaganda tevékenységét az USA-ban is, amely végül azt eredményezte, hogy az ott élő olaszok többsége elfordult ettől a nézettől. Erre jó példa volt az, hogy az amerikai olasz fiatalok tömegesen léptek be az amerikai hadseregbe. Végül 1942-ben az amerikai főügyész azt is bejelentette, hogy nem tekint ellenségnek az ott élő olaszokat. A második világháború utáni nehéz olasz helyzet ismét tömeges kivándorlást eredményezett, de már nem az USA volt a fő cél, hanem sokkal inkább Észak- és Nyugat-Európa. Az Amerikai Egyesült Államokba irányuló bevándorlás 1965-ben és

⁵ KUN 2012.

1990-ben ugrott meg ismét. Ezekben az években főleg a magasan képzett olaszok vándoroltak ki. 1946 és 1976 között megközelítőleg 7,5 millió olasz hagyta el az országát és ezen időszak alatt kicsit több mint a fele 4,3 millió tért csak vissza anyaországába.⁶

A szociális kapcsolatok erősségének egyik sajátos vetülete, hogy Amerikában is megjelent az olasz *maffia* és az olaszok tevékeny részt vállaltak a szervezett bűnözésben kiépítették saját amerikai szervezeteiket. Ez a számtalan sztereotípa mentén felépülő olasz maffiózó karakter aztán világkarriert futott be különböző a témában készült filmeknek köszönhetően. Természetesen a fikció nem nélkülözött minden alapot, hiszen jó pár személy valóban élő bűnöző volt, elég csak Al Caponera vagy Luky Lucianora gondolni. A két ország közötti ilyen típusú kapcsolatok a mai napig erősek. Az Organized Crime and Corruption Project a tavalyi évben számolt be egy nagyszabású vádemelés sorozatról, amelyben a szálak összeértek és amerikai, valamint olasz maffiózókat is letartóztattak.⁷ De az amerikaiakban kialakult olasz képet az sem segítette, hogy a 20. század elején aktívan működő anarchisták között is sok olasz volt, s amelynek köszönhetően, Amerika legvéresebb politikai merénylete 2001. szeptember 11-ig szintén egy olaszhoz kötődött. 1920. szeptember 16-án Mario Buda a Wall Streeten egy bomba segítségével 33 embert ölt meg és 200 sebesített meg.⁸ A jelenlegi italo-amerikai kultúráról is elmondható az, hogy az amerikanizálódás erőteljesen elérte, de nem olvasztotta be teljesen ezeket a bevándorlókat. Bár általános tendencia, hogy a másod és a harmad generációs olaszok már nem igazán beszélnek az olasz nyelvet, de identitásukban erősen meghatározó az „olaszság”. Ha az anyaországbeliek és az olaszok kapcsolatát nézzük, elmondható, hogy ez igencsak komplex. Az amerikai olaszokra már Mussolini is megpróbált támaszkodni. De már ekkor is sok „otthoni” úgy vélte, hogy az italo-amerikaiak nem tudják a sajátos olasz karakterüket megőrizni, nem ismerik az országot, ahonnan származnak és sokkal inkább csak felületes, sokszor sztereotip kép él bennük származási országukról. Ezek az elképzelések ma is tartják magukat. Persze az is megjegyzendő, hogy az amerikai olaszok sokszor komoly összegekkel támogatják anyaországukat. Politikai téren is lobbiznak az olasz érdekekért, viszont Róma általában kevésbé használja ki ezeket a kapcsolatokat.

Az olasz emigrációval foglalkozók jelenleg 60-70 millióra teszik az így elszármazottak arányát, amelyből a legnagyobb közösség Argentínában él (körülbelül 24 millió), de jelentős a számuk Braziliában (20,5 millió) és az Amerikai Egyesült Államokban is (16 millió). 1977 és 2005 között megközelítőleg 1,7 millió olasz hagyta el a hazáját. 2008-ban megközelítőleg 3,7 millió olasz állampolgárságú személy élt külföldön, amelynek Európa után a második legnépesebb táborát az Amerikai Egyesült Államokban találjuk (1,4 millió fő).⁹

⁶ A római Emigráció Múzeum írásos anyaga. <http://www.museonazionaleemigrazione.it/museo.php?id=5&percorso=5&phpMyAdmin=0b7e97fc70e5f4e5e82e321d8fe753b0> (Letöltés: 2015. március 1.)

⁷ Az ügy részleteiről lásd Trans-Atlantic Mob Swoop Hits New York's Gambinos and 'Ndrangheta. <https://www.occrp.org/en/investigations/2760-mafia-story> (Letöltés: 2015. november 27.)

⁸ Lásd részletesen Basso 2001.

⁹ Az adatok a római Emigráció Múzeumból származnak. Museo Nazionale Emigrazione kiállításának írásos anyaga. <http://www.museonazionaleemigrazione.it/museo.php?id=5&percorso=5&phpMyAdmin=0b7e97fc70e5f4e5e82e321d8fe753b0> (Letöltés: 2015. március 1.)

Az USA bevándorláspolitikája – vázlatos kitekintés

Az, hogy az Egyesült Államok miért lett ilyen népszerű célpont a gazdasági és életszínvonalbeli különbségeken túl a bevándorláspolitikájának is köszönhető volt. Az Amerikai Egyesült Államok a világ egyik legnagyobb olvasztótégelye, és a mai napig jelentős illegális bevándorló cél-országa. Ez a nemzetközi migrációs folyamatokban a népességmozgások 27%-át jelenti. Éveken keresztül 1 millió főt meghaladó új bevándorlóval kellett számolnia, közel 11 milliós illegális migránssal és komoly reformokra szoruló bevándorlási törvénnyel.¹⁰ Kezdetben a *nyitott kapuk elve* dominált, ami azt jelentette, hogy az USA már a 18. század során, az angol uralom elleni harcban is a heterogenitását hangsúlyozta, mint fő megkülönböztető jellemzőjét. Nem Angliát tekintette az anyaországnak, hanem egész Európát. Vagyis innentől datálódik az ország menedékhelyként és a szabadság földjeként való a definiálása, valamint a Jefferson által is hirdetett elv, mely szerint mindenkinek joga van elhagynia a saját hazáját és új otthont keresnie.¹¹ Ennek megfelelően a 19. század elején semmilyen szabályozása nem volt a bevándorlásnak, a kormányzat semlegesén állt a kérdéséhez, nem szabályozta és nem is támogatta. A bevándorlás kérdéseinek a megoldása (földhöz jutás, letelepedés segítése stb.) tagállami illetve helyi, valamint az érdekelt vállalkozók szintjén volt megoldandó feladat. A század későbbi évtizedeiben már találkozhatunk szövetségi szintű bevándorláspolitikával, ám ezt még mindig a liberális szabályozás jellemzi. A beáramló tömegeket az 1870-es évektől kezdve kezdték el valamifajta szempontok alapján szűrni.¹² Az 1880-as évektől mindinkább a kizárás doktrínája vált meghatározóvá a migrációs politikában. Bár a nyitott kapuk elve az első világháborúig megmaradt, ezt egyre több megkötés, szabályozás és társadalmi vita kísérte.¹³ A világháborút követő időszak egészen az 1980-as évekig a *kvótarendszer* jegyében telt az USA-ban. Ennek kiváltó okai több jellemzőben keresendők: egyrészt a világháború hatására növekedett a félelem a bevándorlók integrálhatóságával kapcsolatban, másrészt erősödtek a félelmek, hogy a bevándorlók olyan eszméket hoznak magukkal, amelyek károsak lehetnek az amerikai társadalomra. Ennek hatására teret nyert a restriktív migrációs politika, több bevándorlást korlátozó törvény is született. Így az 1921-es *Emergency Quota Act*, amely először korlátozta *mennyiségileg* a bevándorlók számát, s amellyel kialakításra kerültek a kvótaszámok is. Ezt több újabb kvótatörvény is követte 1924-ben és ezzel Amerika becsukta a kapuit. Szigorította a bevándorlást Európa keleti és déli részéből érkezők számára, míg az amerikai kontinens déli részről továbbra is érkezhettek migránsok. A 20. század során az Amerikai Egyesült Államok bevándorlás politikája tele volt feszültségekkel. Amíg a bevándorláspolitikája egyértelműen restriktívvá vált, addig a politika továbbra is igyekezett fenntartani azt a képet az országról, hogy Amerika befogadó ország, amely bárki menedéke lehet. Ennek ellenére a második világháború idején az USA sokkal kevesebb menekültet fogadott be, mint például Franciaország vagy Hollandia. Sőt a náci Németország térnyerésével egyetemben, 1941-ben tovább szigorították a bevándorlást. A második világháborút követő időszakban valamiféle enyhülést következett el, de ez is csak szigorú szabályozás mellett.¹⁴ Majd pedig a hidegháború időszakában újra felerősödött az idegenekkel szembeni bizalmatlanság, a félelem pedig érződött a bevándorlókkal szemben is, ismét erősebb lett az megbízhatatlanságtól való félelem és a

¹⁰ PÓLYI 2014. 195–196.

¹¹ PUSKÁS 1993.

¹² Így például a kínaiakra vonatkozó bevándorlási szabályozás is ekkor született meg. Lásd. még PUSKÁS 1993. 2.

¹³ Ezeket lásd részletesen PUSKÁS 1993. 2–4.

¹⁴ DP törvényekről ld. részletesen PUSKÁS 1993. 9.

restriktív bevándorlási politika. Így például az 1952-es bevándorlási törvény súlyos csalódást okozott *a nemzeti származási kvótarendszer fenntartásával*, amely erősen diszkriminatív jellegű volt. Ám voltak előremutató jellegzetességei is: a törvényben „családegyesítést előnyben részesítő későbbi preferencia rendszer előzménye is megtalálható”¹⁵ volt.

Az amerikai közvélemény az 1960-as évekre egyre inkább liberális véleményen volt a bevándorlással kapcsolatban. Végül a polgárjogi mozgalmak hatása a bevándorlási törvény revízióját is elhozta, immáron nem faji és nemzetiségen alapuló kvótarendszer, hanem *menynyiségi szabályozókon alapult az új törvény*. A kereteken belül a vízumokat egy hét kategóriás *preferencia-rendszer* alapján osztották el, így előnyben részesültek a családegyesítők vagy a társadalmilag fontos szakmák képviselői. Vagyis a törvény változást idézett elő a nemzetközi migráció jellegében, az „*agyelszívást*”, vagyis a magasan kvalifikált munkaerő beáramlását segítette. A törvény még egy fontos korlátozást tartalmazott, ugyanis a mennyiségi kvótát a nyugati félteke országaira is kiterjesztette. „E reformok közrejátszottak abban, hogy 1965 óta az Egyesült Államokba irányuló bevándorlás regionális forrása Európából Latin-Amerikába és Ázsiába tevődött át és ezzel egy közel két évszázados irányvonal változott meg.”¹⁶ Az 1970-es évektől újabb nagy bevándorlási hullám érte el az országot. Ezen időszakra az amerikai politika számára is egyértelművé vált, hogy szükség van a bevándorlás komplex vizsgálatára, ezért a Kongresszus egy 16 tagú bizottságot hozott létre, amely a bevándorlással kapcsolatos törvényeket, eljárásokat vizsgálta és értékelte. 1980-ban a *Refugge Act* megemelte az előző évekhez képest a beengedhető menekültek számát és a törvény immáron tartalmazta a *menekült státusz* fogalmát is. Azonban a törvény visszavonta azokat a korábbi ideológiai és földrajzi kedvezményeket, amelyeket a Közép-Kelet-Európából és a kommunizmus elől menekülőknak nyújtott. A menekültügyi törvény fontos lépés volt az USA bevándorlás politikájában, ám a menekült státuszok elbírálása, valamint a politika irányított bevándorlás álláspontja továbbra is vitatott elemként jelentek meg. 1986-ban a fokozódó – főleg hispán – illegális bevándorlás következtében új törvény született ennek kezelésére.¹⁷ Az új törvény rendezni kívánta a már egy ideje az országban *tartózkodó illegális bevándorlók* helyzetét, így aki 1982 óta az Államokban élt az új törvény értelmében legális státuszért folyamodhatott. A következő években *újabb liberalizáció* figyelhető meg a szabályozásokban, így például könnyebbé tették az USA-ba való bejutást és a befogadott menekültek száma is növekvő tendenciát mutatott. Az illegális bevándorlás szabályozása után a törvényhozás ismét a legális bevándorlók felé fordult. Mindez az 1965-ös törvény nagy revízióját eredményezte, amelyet 1990-ben fogadtak el *Immigration Act* néven. A törvény elsősorban a legális bevándorlás számszerű kereteit, valamint a preferencia-rendszer átalakítását szabályozta.¹⁸ Ehhez kapcsolódik az időben korábbi új bevándorlási reform (IRCA), amelyet 1986-ban fogadtak el, és ami az illegális bevándorlók helyzetét kívánta rendezni úgy, hogy utat nyitott a legális tartózkodás és egy majdani állampolgárság megszerzéséhez. E két törvény jól mutatja az USA migrációs politikájának azt a fő célkitűzését, hogy az illegális migrációs csatornákat meg kell szüntetni, de a legális utak továbbra is nyitva állnak. Ehhez kapcsolódóan kezdték el megerősíteni a határvédelmi rendszert is. Az intézkedéseket 1996-ban újabb reform követte, amely a képzett munkaerő iránti igényre igyekezett jogi háttérrel nyújtani. A '90-es évek törvénycsomagja megerősítette azt a hármas preferenciarendszert, amely az USA-nak azóta is a

¹⁵ PUSKÁS 1993. 11.

¹⁶ PUSKÁS 1993. 12.

¹⁷ Lásd részletesen PUSKÁS 1993. 14.

¹⁸ Erről és a törvény egyéb szabályzásairól lásd részletesen PÓLYI 2014. 198. és PUSKÁS 1993. 17.

bevándorlási politikájának az alapját jelenti. Vagyis a *családegyesítés*, a *foglalkozás-szakképzettség* és a *nemzeti sokszínűség* fenntartása. Természetesen a migráció szövetségi szintű szabályozásával több tagállami kifogás is felmerül, több törvény is született a bevándorlás tagállami kezelésére, ám ezek többségével kapcsolatban rendszeresen alkotmányellenesség merül fel.¹⁹ A preferencia rendszernek megfelelően 2000-ben a Kongresszus elfogadta a *Jövő Évszázada Törvényt*,²⁰ amely a kutatók könnyített befogadását célozta. A 2001. szeptember 11-ei események alaposan átrajzolták nemcsak az amerikai politika, hanem a közgondolkodás álláspontját is a migráció és a terrorfenyegetettség kérdésében. Egyrésről komoly szerkezeti változások jöttek létre, melyek közül kiemelendő a Belbiztonsági Minisztérium²¹ létrejötte, amelybe a korábbi bevándorlási hivatalt is beolvasztották. 2001-ben a Bush-adminisztráció megalkotta az *Amerikai Hazafias Törvényt*,²² amely a bevándorlással kapcsolatban is több szigorítást hozott. A terrorista gyanús személyeket őrizetbe vehették, kiutasíthatták és a határok védelme is kiemelt ügy lett. A vízumreform, tovább szigorította a vízumok kiadását és a külföldiek ellenőrzését. Folytatták a déli határzár kiépítését is és azonnal deportálták a határsértőket. Mindeközben nemcsak Európában, hanem Amerikában is heves viták kereszttüzében áll a bevándorlás kérdése. Az *Obama-adminisztráció* már többször próbálta újraszabályozni a bevándorlási törvényt és elsősorban a több milliós illegális bevándorlók helyzetét kívánta azzal rendezni, hogy könnyített eljárás keretében törvényessé tehessék az ott tartózkodásukat. Ez az utóbbi időszak legjelentősebb reformját jelentené a szabályozásnak, a jelenleg Amerikában tartózkodó bevándorlók 45 %-át érintené.²³ Mindaddig azonban ez a törvényjavaslat elbukott a törvényhozás előtt.²⁴ De a közelgő amerikai elnökválasztásban is parázs vitákat eredményez a migráció és az amerikai bevándorláspolitiká.²⁵

Végignézve az amerikai bevándorlási politika tendenciáit, még inkább érthetőek az olasz emigráció trendjei. A 19. század végén és a 20. század elején a nyitott kapuk elve még jobban vonzotta a jobb életre vágyó olaszokat az Új Világba. Az újabb kiemelkedő kivándorlás 1960-as évekre tehető, amikor az amerikai migrációs politikában ismét liberalizáció következett be, majd a 1990-es években egy újabb kiugró emigráció tanúi lehettünk. Ekkor már főleg jól képzett szakemberek hagyták el Itália földjét az amerikai bevándorlási politika prioritásainak is megfelelően. Azonban arról sem feledkezhetünk meg, hogy a század második felétől és főleg végétől Olaszországot jóval inkább jellemzi a nemzetközi migrációs folyamatokban a szerepváltozás, kibocsátó országból tranzit és befogadó állammá vált. Érdemes tehát áttekinteni ezeket a változásokat is. Majd pedig az erősödő migrációs nyomásra adott a politikai és társadalmi válaszokat is megvizsgálni.

¹⁹ A tagállami törvényekről lásd részletesen PÓLYI 2014. 200.

²⁰ Twenty-First Century Act

²¹ Department of Homeland Security

²² US Patriotic Act

²³ NÉMETH 2014.

²⁴ Obama's immigration action blocked again; Supreme Court only option left <http://www.reuters.com/article/2015/11/10/us-usa-immigration-court-idUSKCN0SZ04W20151110/DDAwg7SkxwyoSRZp.97> (Letöltés: 2015. november 26.)

²⁵ Jól példázza a téma fontosságát a két republikánus jelölt Donald Trump és Marco Rubio legutóbbi parázs vitája is. Trump egy jóval szélsőségesebb, szigorú bevándorláspolitikai szószólója, amelynek a leginkább vitatott része az, hogy megszüntetné a *ius soli* elvét. Azaz nem adna automatikusan állampolgárságot azoknak, akik Amerikában születnek. Valamint a jelenleg körülbelül 11-12 milliós illegális bevándorlót is kiutasítaná az országból. Elképzeléseinek fontos eleme még a törvények szigorítása, a falak építése és az amerikai munkavállalók pozitív diszkriminációja. Ezzel szemben Rubio, aki maga is bevándorlók leszármazottja, emelné a bevándorlók számát. Azt ő is elismeri, hogy a törvény reformokra szorul, de szerinte elsősorban a kérdés kezelési eszközein kellene változtatni. Ld. még MAKARÓ 2015

Olaszország a befogadó ország

Olaszország a század második felétől egyre több bevándorlót fogad. A migrációs tendenciák megváltozása és az egyre erősödő bevándorlás, egyre több problémát szült az 1990-es évektől. Konkrét fordulópontot, amikortól nagyon erőssé válik a migrációs nyomás, nehéz mondani. A szakirodalom ezt általában a 2000-es évekre teszi, de újabb fordulópontot jelent 2011 is, amikor a líbiai Kadhafi rendszer megbukik és ezzel már korlátlanul érkehetnek illegális bevándorlók az ország felől. Olaszország lakosságának egyre nagyobb aránya bevándorló, és ez a szám csak tovább növekszik, miközben a politika sokáig inkább a *bezárkózó, restriktív* migrációs politikát folytatta: 2002 óta a folyamatosan szigorodó, a bevándorlást feltartóztatni kívánó tendencia volt látható, ám ennek az eredménye kevésbé mondható sikeresnek. Miközben a politikai szintet sokkal inkább a bevándorlás elutasítása jellemzi, addig társadalmi szinten egy *jóval el- és befogadóbb* attitűdöt láthatunk. Azaz a társadalmi elvárások és a politika által adott válasz sokáig egyáltalán nem állt összhangban. Az utóbbi időben a két szint közötti távolság csökkent, több ponton *közelítés* vagy *egyértetés* volt tapasztalható a bevándorlás kezelésével kapcsolatban. De ez nem a bevándorlási törvények sikerének volt köszönhető, hanem pontosan ellenkezőleg: az igazán hatékony megoldást kínálni képtelen politika ölbe tett kézzel szemlélte, hogy a bevándorlók száma egyre csak növekszik, miközben a már ott lévők is egyre több feszültséget okoznak. Így természetes folyamatként jelentkezett a társadalom egy részének a *radikalizálódása*, amit bizonyos politikai pártok, más égető kérdésekkel karöltve, sikeresen tudtak megragadni. Ennek az eredménye lett 2012-re az Unió szerte az egyik legszigorúbb bevándorlási törvény, a Bossi-Fini törvény. Az elhibázott irányvonalat és a gondok fokozódását számtalan nagy vihart kavarázó esemény jelezte: a rosarnoi lázadástól elkezdve, a római Afrika Hotelen át egészen a lampedusai katasztrófáig. Azt a feltételezést miszerint a politika és a társadalom nem feltétlenül ugyanúgy áll a bevándorlás kérdéséhez, jól működő civil szervezetek és kezdeményezések egyaránt bizonyítják.²⁶

Olaszország az elmúlt időszakban, a bevándorlás egyre erősödő nyomása alatt van. Érdekes tehát megvizsgálni és elhelyezni a nemzetközi tendenciák mentén az olasz migrációs politikát, a fontosabb mérőföldköveit és az olasz bevándorlási törvényeket. Magában a folyamatban különböző fokozatok különböztethetők meg: a bevándorlás kezdeti szakaszán domináns volt a fiatal férfiak érkezése, akik dolgozni akartak, és minél hamarabb visszatérni a szülőföldjükre. Majd egyre több házastárs érkezett az országban, megnőtt a nők, majd pedig a gyerekek aránya is a migrációban. A folyamat utolsó szakaszában már folyamatos, életvitelszerű tartózkodásról

²⁶ Az egyik ilyen példa az ún. *centro sociali* léte, olyan közösségi terek, amelyek a bevándorlók integrálása mellett számos más tevékenységet is folytatnak. Azaz egy alulról szerveződő, a társadalom legelemibb köréből jövő kezdeményezés. Sikerének okát pedig abban látom, hogy felismerte a migráció egyik problémáját, a már az országban tartózkodó bevándorlók helyzetének a rendezését, ott tartózkodásuknak a legalizálását és társadalmi integrációjukat. Azoknak, akik úgy döntenek, hogy az országban maradnak, segíteni kell beilleszkedni, hogy ők maguk is a társadalom hasznos elemivé váljanak. Eredményességük másik oka pedig abban áll, hogy felismerték, hogy a bevándorlás ellenesség legfőbb akadálya nem gazdasági okokra, hanem a kulturális különbségekre és az ezekről való távolságtartásra, félelemre vezethető vissza. Azaz míg a többségi társadalom, viszonylag könnyen belátja, hogy a bevándorlóra szükség van a gazdaság bizonyos ágazataiban, és erről akár első kézből, empirikus úton is meggyőződhet, addig a kulturális távolságtartás és ezen különbségektől való félelmet sokkal nehezebb legyőzni. Ezek a közösségi terek pedig pont a kulturális „szálnál” ragadják meg a problémát: viszonylag alsó szinten, egy-egy kerületben megismertetik az ott élő bevándorlókat az olasz nyelvvel és kultúrával, valamint különböző rendezvényeken keresztül a többségi társadalmat is közel hozzák a velük élő migránsokhoz. Pont azt a problémát igyekeznek kezelni, ami a politikából teljesen hiányzik.

beszélhetünk és a bevándorlók második generációjáról, azaz azokról, akik már Itáliában születtek. Az ő jelenlétüket nem lehet figyelmen kívül hagyni, a velük kapcsolatos problémák is sürgető feladatai lettek a politikának.

A politikai szint már a bevándorlás jelentősebb növekedésétől kezdve megpróbálta azt szabályozni. Általánosságban az mondható az olasz bevándorláspolitikáról, hogy a 2000-es évekig *lazább és megengedőbb* volt, csak a tartózkodási engedélyek meglétére és a kiutasításokra koncentrált. „Ez a helyzet – legalábbis kezdetben – egy igen kevésbé hatékony jogalkalmazási gyakorlattal párosult, amelynek háttérben az egymást követő kormányoknak az a törekvése állt, hogy minél kevésbé veszélyeztessék az államháztartási bevételek egyre növekvő részét adó idegenforgalom érdekeit, másrészt zavartalan esélyt biztosítsanak a fejlett nyugati országokból érkező, magas képzettségű munkaerő beilleszkedésére.”²⁷ Mindez pedig az ország előnyévé vált, hiszen ekkor a többi nagy befogadó nyugat-európai ország már a bevándorlási törvények szigorítását szorgalmazta.

1986-ig tulajdonképpen csak a személyazonosságot igazoló dokumentumot és tartózkodási engedélyt ellenőrizték. Az első nagyobb, átfogó törvény az 1986-os 943. számú bevándorlási törvény volt, ami rendezni kívánta a migránsok jogi helyzetét és a munkaerőpiaci egyenlőségeinek a garanciáit. Az 1990-es *Martelli-törvény* kiterjesztette a *menekültek védelmét* az Európán kívülről érkezőkre is és legalizálta a már ott lévők helyzetét. A törvény szabályozta a menekültekkel kapcsolatos bebocsátási feltételeket és eljárási szabályokat. Valamint létrehozta a bevándorlók befogadásához szükséges pénzalapot. Erre szükség is volt, ugyanis az 1990-es évektől érezhetően növekedett a bevándorlók létszáma. Az 1998-as *Turco-Napolitano* törvény már ezt a megnövekedett létszámú közösséget igyekezett rendezni. Ez a törvény több helyütt pontosítja a befogadás és a tartózkodási engedélyek feltételeit, valamint szigorúbb kiutasítási normákat szab meg, összhangban a schengeni követelményekkel és a tamperei programmal. Az 2002. évi 189. számú törvény további szigorításokat tartalmazott. Ennek köszönhetően megszületett az Európai Unió egyik *legszigorúbb bevándorlásellenes törvénye*, az ún. *Bossi-Fini törvény*. Szigorította a tartózkodási engedélyek hosszabbításának a feltételeit, büntette az illegális bevándorlást. A törvény világos különbséget tett az országba törvénytelenül és legálisan érkezők között, valamint szankcionálta a lejárt tartózkodási engedélyek után is az országban maradók, a túltartózkodókat. A szakértők szerint a törvény ellentmondásos volt, ugyanis egyrészlől lehetőséget adott a bevándorlóknak, hogy helyzetüket törvényesítsék, másrészlől viszont nehéz feltételekhez kötötte a tartózkodási engedélyek meghosszabbítását, azaz azokat is „büntette” akik törvényesen érkeztek az országba. A másik fő kritika a törvénnyel kapcsolatban a mai napig az, hogy a bevándorlás jelenségét kriminalitásként kezelte.

2006-tól a megváltozott politikai helyzet, Romano Prodi két éves bal-liberális kormányzási ciklusa, a bevándorlási politikára is kihatott. Prodi az EU bizottsági elnöki székéből lett olasz miniszterelnök, és ennek megfelelően egy *EU-konform migrációs politikát* képzelt el Olaszország számára. Ennek megfelelően törölte az újonnan belépő államokkal szemben felállított munkaerő-bevándorlási kvótát, és ezzel szabad utat adott a tömeges méretű román bevándorlásnak. Azonban ebben az időszakban már komoly gondok jelentkeztek országszerte, nagy sajtóvisszhangot kiváltva. Így Prodi 2007 után már nem tehetett mást, mint, hogy *szigorításokhoz* folyamodott. Ezek közé tartozott a főváros környéki roma táborok felszámolásának megkezdése és az uniós állampolgárok kiutasítását megkönnyítő törvényerejű rendelet is. Az alapvetően befogadó-

²⁷ NYUSZTAY 2011. 100–101. http://www.perfekt.hu/c/document_library/get_file?uuid=990f2c72-7857-4f3b-b9d5-eb06caee9715&groupId=10804 (Letöltés: 2015. március 28.)

gondoskodó politika és a kényszerű szigorítások ellentmondását a kormányfő egy sajtóközleményben próbálta meg feloldani. „Ki kell elégíteni az állampolgárok nagyobb biztonságra való igényét, de ugyanígy biztosítani kell a bevándorlóknak az emberi léthez méltó körülményeket... Az olasz gazdaságnak szüksége van a bevándorlókra... El kell kerülnünk a xenofób túlkapásokat, mert az idegengyűlölet és az intolerancia nem tartozik kultúránkhoz.”²⁸ Ez a fajta *laza bevándorláspolitikai* tagadhatatlanul hozzájárult ahhoz, hogy a 2000-es évek második felében újabb kiugró növekedés következett be a bevándorlásban. Ezen belül pedig az irreguláris migránsok száma is jelentősen megugrott. A problémák pedig sorra jelentkeztek. Egyrésről ezzel a mértékű bevándorlással nőtt a közbiztonsági kockázatok aránya is. A migráció, és főleg az irreguláris migráció komoly összefonódásokat mutat a bűnözéssel, nem volt ez másképpen Olaszországban sem. A bevándorlókhoz köthető bűncselekmények száma igencsak megugrott, amit a média sokszor egyoldalúan és túlzóan mutatott be. „A bevándorlókkal összekapcsolható kirívó eseteket hatásosan közvetítő média által sugallt összkép szerint az évtized közepére a bevándorlók váltak fő elkövetőivé az erőszakos és a tulajdon elleni bűncselekményeknek, továbbá a kábítószerez-forgalmazásnak. Ugyanakkor a hivatalos adatok ennek némiképp ellentmondani látszanak, hiszen a bevándorló népesség 2001-2005 közötti 101%-os növekedésével szemben az ugyanezen időszakban bűncselekményekért elítélt külföldiek száma „csupán” 46%-kal emelkedett.”²⁹ Ennek hatására az olasz közhangulatban és a 2008-as választási kampányban a bevándorlás kérdése központi szerepet játszott, több párt retorikájában is megjelent. Az Északi Liga ezt ki is használta és politikai kampányában egy szigorú bevándorláspolitikai megalkotását sürgette. „Érvelésük azon alapult, hogy a bevándorlás lehetőségeinek – a globalizáció következményeként kialakult – bővülésével nagyszámú, az olasz társadalomba való beilleszkedésre nehezen vagy egyáltalán nem képes migráns érkezik az országba, akik forrásokat vonnak el a gazdaságfejlesztéstől és kezelhetetlen társadalmi feszültségeket gerjesztenek.”³⁰ 2008-tól a Berlusconi-kormány, az Északi Ligával karöltve, szigorította a bevándorlási törvényeket, kihasználva az erre fogékony közhangulatot is. A 2008. évi 125. számú törvény és a 2009. évi 94. számú törvénycsomag *pénzbüntetéssel sújtotta az irreguláris bevándorlást*, kiutasítással is lehetett szankcionálni az ilyen migránsokat és a büntetőeljárásokban súlyosbító körülménynek számított, ha valaki így tartózkodik az országban. A törvény eredetileg az illegális bevándorlást börtönbüntetéssel is büntette volna, a feltételezések szerint Berlusconi-kormánya ettől azért állt el, mert az olasz börtönök már így is túlterheltek voltak, nem bírták volna a további nyomást. A törvényekben súlyos díjakat vetettek ki a tartózkodási engedélyek kérvényezésére, meghosszabbítására, valamint az állampolgársági kérvényekre is. A törvény lehetővé tette, hogy azok, akik irreguláris migránsoknak lakást adnak ki büntethetővé váltak, valamint a hajléktalan bevándorlókat egy központi belügyi nyilvántartási rendszerbe gyűjtötték össze, ahol rögzítették az adataikat. Továbbá arra is kitért az új szabályozás, hogy az újszülöttek nyilvántartásba vételéhez mind a két szülőnek a legális papírjaira is szükség van. Ezzel tulajdonképpen ellehetetlenítették az irreguláris bevándorlók gyerkeinek a törvényessé tételét és mindenfajta szociális gondozásból kizárták őket. A Berlusconi-kormány nemzetközi szinten is igyekezett a bevándorlás ellen tenni. Líbiával és Egyiptommal, valamint másik 28 országgal a bevándorlás visszaszorítását célzó megállapodásokat kötöttek. Ezekben többek között közös parti járőrözésről és az irreguláris bevándorlók visszatoloncolásáról is rendelkeztek. „Az egyezmények alapján 2008-ban az olasz hatóságok 36 951 regisztrált illegális

²⁸ NYUSZTAY 2011. 108–109.

²⁹ NYUSZTAY 2011. 109.

³⁰ NYUSZTAY 2011. 110.

partraszállásból 17 880 esetben éltek a visszatoloncolás eszközével, amely – a dolog belpolitikai hullámverései mellett – az Európai Unió vonalán is feszültségeket keltett. Az olasz kormány is több ízben bírálta az Európai Bizottságot, mert az nem nyújtott kellő támogatást az afrikai migrációnak leginkább kitett tagállamoknak, amelyek így kemény és népszerűtlen intézkedésekre kényszerültek.”³¹ Ezek a szigorítások súlyos kritikában részesültek az ellenzék, a társadalom és a civil szféra nagy részétől is. Az EU bírálatainak az eredménye az lett, hogy a három hónapon túl Olaszországban tartózkodó, de megélhetést és lakhatást igazolni nem tudó uniós állampolgárok elleni kiutasítást lehetővé tevő határozatot nem fogadták el. A kritikák nagy része azt emelte ki, hogy a kormányzat a társadalom egy részében lévő bevándorlás ellenes hangulatot használta ki, a bevándorlás kérdését csupán *közbiztonsági-rendvédelmi kérdésként* kezelte és a szociális, kulturális aspektusait teljesen figyelmen kívül hagyta. A bevándorláspolitikára 2012-ben a *Maroni-Tremonti törvénnyel* tovább szigorodott. Immáron pénzbüntetést is kiszabtak az irreguláris bevándorlás törvényessé tételére, ami 80-200 eurós eljárási díjat jelentett.³² Végül a tiltakozásoknak és a 2013-as lampedusai hajókatasztrófa hatására az olasz Képviselőház 2014 tavaszán elfogadta azt a törvényt, ami az irreguláris bevándorlást már nem bűncselekménnyek, hanem szabálysértésnek minősíti. Az illegális bevándorlás innentől kezdve szabálysértésnek minősül és legfeljebb kitoloncolással lehet büntetni. Ha a bevándorló ezután sem hagyja el az országot és újra rátálnak, azzal is csak szabálysértést követ el és nem lehet őrizetbe venni, mint korábban. A törvény módosítását a Beppe Grillo vezette Öt Csillag Mozgalom nyújtotta be és a kormányzó Demokrata Párt is támogatta. Az Északi Liga viszont aláírásgyűjtést kezdeményezett az irreguláris bevándorlás bűncselekménnyé minősítéséhez.

Mindezekből is látható, hogy a politikai szint a válaszlépéseivel nem kezelte jól az egyre növekvő migrációval járó problémát. A törvények elhibázottak és inadekvátak voltak és folyamatos vita tárgyát képezték. Voltak, akik szerint az olasz politika lazán és túlságosan „jóságosan” kezeli a kérdést, a bevándorlók pedig azt csinálnak, amit csak akarnak. Míg voltak, akik szerint az olasz politika rasszista és egoista, megsérti az emberi jogokat és permanensen elnyomja a bevándorló közösségeket. Ebből is látszik, hogy a politika nem volt megfelelően felkészülve a kérdés kezelésére, nem tudta hogyan is kellene irányítania azt. A szigorítások mellett a már ott lévő migránsoknak, folyamatosan „amnesztiát” hirdetett, azaz legálissá tehették a tartózkodásukat, de ez nem volt teljes megoldás, mert mindig egyre többen és többen érkeztek. Az, hogy a legalizáció hogyan, milyen mértékben és milyen feltételek mellett történjen, komoly viták tárgyát képezi a mai napig. Alapvetően ahhoz, hogy egy bevándorló törvényessé tegye az olaszországi létét tartózkodási engedélyt (*permesso di soggiorno*) kell igényelnie. Ezt minden, olyan külföldi állampolgárnak meg kell tennie, aki három hónapnál hosszabb időt kíván az országban eltölteni. A *permesso di soggiorno* érvényessége a vízumokéhoz igazodva, hat-kilenc hónap, valamint egy vagy két évre szólhat, attól függően, hogy az illető szezonális munkát végez, valamilyen oktatásban vagy képzésben vesz részt, vagy dolgozik.³³ A törvények lehetővé teszik, hogy a megújítandó *permesso di soggiorno* helyett, *carta di soggiorno*, azaz huzamos tartózkodási engedélyt is lehet kérni. Ezt eredetileg öt év, majd a Bossi-Finit törvény szigorítása következtében, hat év folyamatos és legális olaszországi tartózkodás után lehet igényelni. A *carta di soggiorno* határozatlan idejű tartózkodást tesz lehetővé, ám kiadásnak a feltételei igen szigorúak. A kérelmezőnek többek

31 NYUSZTAY 2011. 110.

32 Lásd még SZABÓ 2012.

33 A további részleteket ld. http://www.poliziadistato.it/articolo/225-Il_rilascio_del_permesso_di_soggiorno/ (2015. március 20.)

között állandó meghatározott jövedelemmel kell rendelkeznie, vagy ha családost, el kell tudni tartani a családját. A törvény azt is részletesen leírja, hogy milyen esetekben nem adható ki a carta.³⁴ A legális itáliai lét következő lépcsőfoka az olasz állampolgárság (*cittadinanza*). Ezt a legnehezebb megkapni, ugyanis ez alapvetően a *ius sanguinis* elvén alapul, azaz vér szerint jár az állampolgárság. Mindazok olasz állampolgárok, akiknek legalább az egyik szülője olasz. Ha valaki bevándorló szülők gyermeke, de Olaszországban születik és ott él, tizennyolc éves korától jár az állampolgárság vagy korábban is megszerezhető, ha a szülők kérelmezik. Ezen kívül házassággal és hosszabb olaszországi tartózkodással is megszerezhető. A hosszabb legális olaszországi tartózkodás időtartam legaláltalánosabb esetben minimum tíz év.³⁵ Azonban a statisztikai adatok azt mutatják, hogy ezeknek a megszerzése és megújítása (főleg a *permesso di soggiorno*-ké) nem növekedett, azaz a feltételezések szerint sok bevándorló visszatért a hazájába vagy egyszerűen csak tovább ment egy harmadik országba.³⁶ Ez azt is jól szemlélteti, hogy Olaszország még manapság sem klasszikus célország, a bevándorlók közül sokan inkább ugródeszkának használják az északabbra lévő országokba eljutáshoz. Mindezekhez természetesen hozzá kell tenni, hogy a statisztikákban az irreguláris migránsok nem szerepelnek.

A társadalmi hatások

A társadalom és a bevándorlók relációját vizsgálva arra a következtetésre juthatunk, hogy társadalom alapvetően inkább befogadó attitűddel rendelkezik. Ám a tapasztalatok azt mutatják, hogy a megnövekedett számú, más országokból érkezőket nehezen fogadták és fogadják el. Az olasz társadalom tudatában van a köztük élő bevándorlóknak, de az esetek többségében inkább kívülállónak tekint rájuk. A sztereotipizálás másik általános jellemzője a migránsok egy tömbként kezelése. Ahogy a bevándorlás jelensége is egy komplex, többtényezős folyamat, úgy magukra a bevándorlókra sem lehet egyetlen egészként tekinteni, különböző élettörténetek, motivációk, döntések és célok állnak mögöttük. Maga a folyamat is eltérő időintervallumban és ritmusban folyhat. Olaszországra is jellemző, hogy a bevándorlók és a többségi társadalom egymástól történő elhatárolása gyakran „*a mi és a többiek (altri)*” mentén történik. Ez magában hordozza azt a jelentéstöbblet, hogy nemcsak az olaszoktól, a többségi társadalomtól különböznek, hanem ezzel párhuzamosan ők, a migránsok egy egységes, homogén tömböt alkotnak. Mindez így nem igaz, hiszen sok bevándorló hasonló a többségi olasz társadalomhoz, sokan pedig egymástól is nagyon különböznek. Olaszországnak nem egy bevándorló közössége van, hanem több, egymástól sokszor teljesen eltérő és mindenféle kapcsolat nélküli csoportja. Ráadásul ez a fajta, mi és a többiek megkülönböztetés magában hordozza a *kirekesztést* is.

Az olasz migrációs politika *kritikája* során a szakirodalomban gyakorta megjelenik az a gondolat, hogy az integráció hangsúlyozása mellett, érdemes lenne nagyobb figyelmet fordítani a szisztematikus ellenőrzésre (pl. a vízumszabályozásnál, a tartózkodási engedélyeknél). Valamint állandó vita tárgyát képezi a *CIE működése*, ahova azon bevándorlók kerülnek, akik egy esetle-

³⁴ A további részleteket lásd: http://www.portaleimmigrazione.it/immigrazionenet/APR_CDS_Stranieri.aspx (Letöltés: 2015. március 21.)

³⁵ A további eseteket ld. <http://sportelloimmigrazione.it/richiedi-documenti/richiesta-cittadinanza-italiana.html> (Letöltés: 2015. március 21.)

³⁶ A 1999 és 2001 közötti statisztikai számítások ezt egyértelműen alátámasztották, ugyanis csökkenő tendenciát mutattak az évente kiadott tartózkodási engedélyek és megújítások alapján. COLOMBO – SCIORTINO 2004. 22.

ges igazoltatás során nem tudnak érvényes papírokat felmutatni.³⁷ A leggyakrabban felmerülő kérdés, hogy mennyire hatékony a működésük, emberi jogilag kifogásolhatóak és általában a kitoloncolásról is negatívan szoktak vélekedni a szakértők. Egyrészt a CIE-be kerülők nem feltétlenül lesznek kitoloncolva, csak papírt kapnak róla, másrészt maga az eljárás is nagyon költséges. Körülbelül 845 és 4767 euróig terjed egy-egy ember kitoloncolása az országból. Nem véletlenül működnek alacsony hatékonysággal ezek a központok. A ténylegesen kitoloncoltak aránya 46% körül mozog. Ráadásul az ország kényszerű elhagyása nem oldja meg a bevándorlás problémáját, nincs visszatartó ereje.³⁸ Ezzel kapcsolatban a legfrissebb eredmény, hogy egy parlamenti bizottság fogja vizsgálni a központok működését, „a bevándorlók fogva tartásának körülményeit, a létesítmények működését, azt, hogy előfordulnak-e az alapvető jogokat és az emberi jogokat sértő törvénytelenések ezekben az intézményekben. Ezen kívül felülvizsgálják a központok vezetőjének kinevezési módját, értékeli a felelős hatóságok munkáját, hogy rendesen vezetik-e a bentlakók nyilvántartását, és azt is, mennyire gazdaságos a rendszer.”³⁹ Mindez pedig a civil szféra óriási sikere, elsősorban a Gabriella Guido által vezetett LasciateCIEntrare elnevezésű szervezet küzd évek óta a CIE bezárásáért és az emberibb, humánusabb bevándorlásért.⁴⁰

Az olasz migrációs politika kritikája során érdemes megemlíteni még a *nemzetközi környezetet* is, hiszen egy ország migrációs döntése óhatatlanul érintik a nemzetközi kapcsolatokat is: egy rigid, regresszív migrációs politika gyakorta feszültségeket okoz a nemzetközi politikában. A migrációs politikát nem lehet könnyen átvenni és átalakítani, sajátos környezetre, sajátos jellegzetességekre kell kidolgozni a leginkább megfelelőt. Illetve ezen a ponton meg kell említeni azokat a nemzetközi szerződéseket is, amelyet az ország a bevándorlás mérséklésének a céljából köt. Olaszország is kötött ilyen szerződéseket, amelyek szintén nagy társadalmi felzúdulást váltottak ki, főleg az embertelen bánásmód miatt. A téma szempontjából ezek közül kiemelendő az *olasz-líbiai baráti szerződés*, illetve ennek hozadéka a *Hirsi-ügy*.⁴¹

A többségi társadalom és a bevándorlók első komoly szembekerülése 2010-ben *Rosarnoban* történt. Ez volt az olasz társadalom számára az első nagy sokk, az a pont, amikor már országszerte szembe kellett nézni a bevándorlás jelenségével és az ezzel járó problémákkal. Rosarno

³⁷ Az olasz bevándorlási törvény kimondja, hogy ha valakinek nincsenek hivatalos iratai és igazoltatják a CIE-be kerül, és ott marad mindaddig, amíg nem tudja magát igazolni vagy ki nem utasítják az országból. A maximum itt tölthető idő 18 hónap. Összesen 11 központ működik Olaszországban. Lásd részletes: MAZZA 2013.

³⁸ A római Ponte Galeria központról ld. a jogvédők által készített dokumentumfilmet: <https://vimeo.com/70425353> (Letöltés: 2015. március 29.)

³⁹ A Képviselőház internetes közlését lásd Olaszország vizsgálatot indít a bevándorlók központokban. <http://www.liberties.eu/hu/news/olasz-cie-ugyi-bizottsag> (Letöltés: 2015. március 29.)

⁴⁰ <http://www.lasciatecientrare.it/> (Letöltés: 2015. március 29.)

⁴¹ 2009 májusában Lampedusa szigetéhez közel az olasz parti őrség eritreaiakkal és szómáliakkal teli hajót tartóztatott fel. A baráti szerződés értelmében átszállították őket az olasz felségjelzésű hajóra és visszavitték a bevándorlókat a kiindulási pontjukra, Líbiába. A tömeges kitoloncolás a bevándorlók akarata ellenére történt: a migránsokat nem azonosították, nem értesítették sorsukról, nem adva meg nekik a jogot, hogy nemzetközi védelmet kérjenek. Az Olasz Menekültügyi Tanács, ami egy nem kormányzati szervezet, az Emberi Jogok Európai Bírósága elé vitte az ügyet. A bíróság szerint Itália megsértette a Nemzetközi Emberi Jogi Egyezmény 3. cikkét, amely a megalázó bánásmódra és kínzásra vonatkozik. A strasbourgi testület arra ítélte Olaszországot, hogy a bírósági költségtérítéssel együtt fejenként tizenötezer euró kártérítést fizessen 22 bevándorlónak. Az ítéletet lásd itt: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. Az egyezmény 3. cikke. A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma. Hirsi Jamaa és mások Olaszország elleni ügye. http://epa.oszk.hu/02300/02334/00048/pdf/EPA02334_Fundamentum_2012_02_123-132.pdf (Letöltés: 2015. március 29.)

déli, hagyományosan mezőgazdasággal, elsősorban narancstermesztéssel foglalkozó calabriai település. Ezeken az ültetvényeken rengeteg, főleg irreguláris, afrikai bevándorló dolgozik. 2010 januárjában súlyos zavargások törtek ki a helyi és afrikai lakosság között, annak hatására, hogy három fiatal bűnöző rálőtt és megsebesített több bevándorlót. Az embertelen bánásmód, a kilátástalanság és a növekvő válság hatására az elégedetlenkedő afrikaiak kimentek az utcára, majd pedig a helyi lakosság is így tett, tiltakozva a túlzott bevándorlás ellen. Teljes lincshangulat, tömeges erőszak alakult ki, az afrikaiakat pedig Rómába küldték. Az események éles közfelháborodást és a bevándorlás problémájának erős felszínre törését váltották ki. Rosarno egyértelműen rámutatott arra, hogy a beilleszkedés sikertelen és növekszik a rasszizmus.⁴²

A problémák kicsúcsosodása végül 2013 októberében következett, amikor is közel 360 ember veszett a tengerbe *Lapedusa* közelében.⁴³ Ennek hatására tárgyalták újra a bevándorlási törvényt és enyhítették, valamint felállították a *Mare Nostrum* programot. Enrico Letta kormányának a célja az volt, hogy többé ne történhessen hasonló katasztrófa és az Afrikából Európába tartó bevándorlókat megsegítsék. A program széleskörű társadalmi támogatottsággal bírt, az olasz társadalom többsége Itália szegényének tartotta, hogy egy ilyen mértékű katasztrófa megtörténhetett. A *Mare Nostrum* egy katonai-humanitárius művelet volt, amely 2014-ig működött és közel 100 000 embert sikerült megmenteni vele.⁴⁴ A program költsége körülbelül 550 millió euróba került, amelyet az olasz adófizetői, valamint Uniós forrásokból fedeztek. A program a tavalyi év végén megszűnt és a *Triton* elnevezésű Uniós misszió váltotta fel. Ez teljes egészében a FRONTEX irányítása alá tartozik, és EU forrásokra támaszkodik. A különbség a korábbi olasz programhoz képest, hogy az olasz hajók nemzetközi vizeken is cirkáltak és segítettek a bajbajutottakon. A *Triton* csak az Unió tengeri határáig tevékenykedik, az olasz partoktól mintegy 30 mérfölddel délre befejeződik. A *Triton* misszióban 26 európai tagállam vesz részt emberekkel és eszközökkel, valamint havonta 2,6 millió euróval finanszírozzák. A programról igencsak megoszlanak a vélemények, sokan aggódnak, hogy újabb tragédiák történhetnek a Földközi-tengeren.

A bemutatott példák is mutatják, hogy a 2000-es évektől kezdve Olaszország már nem tudott elfordulni a bevándorlás kérdése elől. Jelen volt és a hétköznapi élet részévé vált, egyre több esemény hívta fel a politika, a média és a társadalom figyelmét is, hogy a kérdés aktuális és egyre sürgetőbb. A fentebb tárgyalt események, intézmények és missziók mellett személyesebb, a helyi szintet érintő kezdeményezések is napvilágot láttak és bekerültek a köztudatba. Ilyen volt a Rómából indult *Hotel Africa*, amely a Tiburtina pályaudvaron működő, spontán szerveződő illegális, fekete bevándorló közösség (1990–2000) volt. Erre felfigyelt több olasz kutató is és elkezdtek tanulmányozni ezeknek az embereknek az életét. Létrehoztak egy archívumot (*Archivio Memorie Migranti*), amiben ezen emberek személyes élettörténetét, Odüsszeáit gyűjtötték össze.⁴⁵ A szervezet ma is működik és hangsúlyozza, hogy a bevándorlás csak akkor kezelhető sikeresen, ha ismerjük az emberek személyes történeteit. Ebbe a gondolatsorba pedig szervesen kapcsolódnak egyéb fontos civil szervezetek is.

⁴² Lásd még FÜRJÉSZ 2010.

⁴³ Egy túlélő szemszögéből ld. Lampedusa boat tragedy: a survivor's story. The Guardian. <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/22/lampedusa-boat-tragedy-migrants-africa> (Letöltés: 2015. március 29.)

⁴⁴ Am 2014-ben így is közel 500 migráns veszett a tengerbe és további 1400 eltűnt. Olasz belügyminiszter: a *Mare Nostrum* misszió az év végén fejeződik be. Webrádió. http://webradio.hu/hirek/kulfold/olasz_belugyminiszter_a_mare_nostrum_misszio_az_ev_vegen_fejezodik_be (Letöltés: 2015. március 29.)

⁴⁵ <http://www.archiviomemoriemigranti.net/presentazione?shareLang=it-IT> (Letöltés: 2015. március 29.) valamint TRIULZI 2013. 51–66.

Jelen tanulmány arra tett kísérletet, hogy az olasz migrációs politika útját, az abban bekövetkező változásokat felvázolja. Ennek egyik fontos elemeként, a „kibocsátó Olaszország” és az Amerikai Egyesült Államok szoros viszonya okán, az USA bevándorláspolitikájára is kitékintettünk. A két ország bevándorláspolitikáját nehéz lenne összehasonlítani, hiszen számtalan különbség van köztük, kezdve a történelmüktől egészen a geopolitikai helyzetükig és az időbeli eltérésekig. De általános jellemzőket kiemelhetünk és felmutathatunk Olaszország, de akár az egész Unió számára is.

Az Amerikai Egyesült Államok a világ egyik legnagyobb befogadó országa, így migrációs politikája joggal tarthat igényt a figyelemre, vázlatos áttekintése pedig érdekes összevetéseket adhat. Nem feltétlenül mindenben követendő példaként, de elgondolkodtató iránymutatásként mindenképpen. Fontos kiemelni azt, hogy az USA a bevándorláspolitikájának alakításakor mindig is fontosnak tartotta ennek gazdasági aspektusát és nem félt ennek kíváncsi mentén szabályozni. A kezdetben uralkodó nyitott kapukat, a szabályozott nyitott kapuk elve váltotta fel. S bár viszonylag hosszú idő múlva, de a második világháborút követő időszakról kezdve egyértelműen beépült a bevándorláspolitikai másik fontos pillére a *humanitárius* segítségnyújtás. „Az USA példája szemléletesen mutatja, hogy mily kivételes pillanata a történelemnek, amikor a gazdaságosság kíváncsi és a humanitárius szemlélet képviselője egybeesnek, s egymást erősítik. Az Egyesült Államok bevándorláspolitikájának változásai azt tükrözik, hogy mindig a gazdaság és hatalom illetve a külpolitika élvezett elsőséget, csak azok függvényében érvényesülhettek a menekülteket illetően is az emberiség általános hangoztatott követelményei.”⁴⁶ A tudatosan irányított bevándorláspolitikai prioritások egyensúlyban tartásával a kvótarendszer ellenére is hosszú időn keresztül fent tudta tartani a szabadság földjének imázsát. A bevándorlást az 1980-as évektől igyekezett a jelen gazdasági és politikai követelményeinek megfelelően átalakítani, úgy, hogy a hagyományos befogadó szemlélet sem tűnt el. Ennek megfelelően a bevándorláspolitikai egy fontos aspektusát az illegális bevándorlást szabályozta, majd pedig a legális bevándorlást is. Az illegális bevándorlás elleni harc fontos eleme az ország migrációs politikájának és ma is súlyos kérdéseket vet fel. Egyrészt 2001 után súlyos emberi mulasztások kerültek napvilágra, másrészt pedig egy túlszabályozott, bürokratikus rendszert láthatunk, amely magukat a jogalkalmazókat is elbizonytalanítja. A nemzetiségi kvótarendszer visszavonásának pedig fontos szerepe volt abban, hogy a bevándorlás kibocsátó országaiban, etnikai összetételében jelentős változás állt be: immáron Dél-Amerika és Ázsia vált meghatározó forrásterületté. Jelenleg az USA-ba irányuló bevándorlás 53-55 százalékát adja a latin-amerikai és karibi térség.⁴⁷ Azonban a mexikói határon épült kerítésrendszer nem oldotta meg az illegális bevándorlás problematikáját, maximum felületi jelleggel kezelte. Ahogy azt is jól mutatják a Pew Research Center legutóbbi adatai, hogy immáron a mexikói bevándorlás lelassult, sőt többen térnek vissza országukban, mint ahányan elhagyják azt.⁴⁸ Vagyis ezen folyamatok már kétirányúvá váltak. Ezzel párhuzamosan más migrációs folyosók megerősödtek: az utóbbi években tovább erősödött az ázsiai, de az afrikai bevándorlás is sokszorosára nőtt.⁴⁹ Miközben bevándorlási politika egyik leginkább

⁴⁶ PUSKÁS 1993. 18.

⁴⁷ A Pew Research Center 2011-es adatai szerint az USA több mint 300 milliós lakosságából közel 52 millió hispan származású, akik közül körülbelül a háromnegyede mexikói, akik általában a déli határ mentén egy tömbben élnek (MexAmerika, Mexifornia jelenség) PÓLYI 2014. 195. és 204.

⁴⁸ More Mexicans Leaving Than Coming to the U.S. <http://www.pewhispanic.org/2015/11/19/more-mexicans-leaving-than-coming-to-the-u-s/> (Letöltés: 2015. november 26.)

⁴⁹ Az afrikai bevándorlás változásáról ld a Pew Research Center legfrissebb tanulmányát: African immigrant

problematisz részé továbbra is a nagyarányú illegális bevándorlás, nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy az amerikai társadalomban továbbra is az afroamerikai és fehérek közötti konfliktusok is fennmaradtak. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy az Egyesült Államok migrációs politikája egy többfunkciós közpolitika, amely egyaránt igyekszik a gazdasági (munkaerőigény), népesedési politikát (családegyesítésekkel), az etnikailag kiegyensúlyozott multikulturális társadalmat és a humanizmus, szolidaritás jegyében a menekültek egy jelentős csoportjának a befogadását biztosítani. Mindeközben pedig az illegális bevándorlás visszaszorítására is törekszik, elsősorban a déli határszakaszon emelt kerítéssel, amely feltartóztatni igen, de megállítani nem tudta a folyamatot. Jelenleg pedig az országban tartózkodó illegális bevándorlók jogi helyzetének a rendezése az Obama-adminisztráció fontos célja.

Olaszország esetében is sok hasonlóságot fedezhetünk fel a bevándorláspolitikát vizsgálva. Az országban is a politika megengedő álláspontja figyelhető meg a kezdeti szakaszban, amely elsősorban gazdasági megfontolások mentén alakult. Majd Itália is próbálkozott a szabályozással, amelynek szélső pontja egy restriktív migrációs politika kidolgozása lett, amely magát a jelenséget is kriminalizálta, ám a problémát nem oldotta meg. Volt törekvés az illegális határok védelmére is a Mare Nostrum program keretében, amely a határőrizet mellett, fontos humanitárius küldetéssel is rendelkezett. Ezt a programot váltotta az uniós Triton, amely jóval inkább a Földközi-tengeri csempész útvonalak ellehetetlenítését célozza. Az utóbbi időben ismét enyhülés figyelhető meg az olasz migrációs politikában. Itáliában a Matteo Renzi által vezetett kormánypárt szeretné egyszerűsíteni az állampolgárság megszerzését és így rendezni a másod és harmadgenerációs bevándorlók helyzetét, könnyíteni társadalmi integrációjukat. Az elmúlt időszak migrációs nyomása fokozott kihívások elé állította Olaszországot is. Látható, hogy a bevándorláspolitikai alakulása soktényezős folyamat, amely hatására bizonyos időszakokban enyhülés, máskor pedig szigorodás érzékelhető. Mégis Olaszország eddigi politikájában inkább a tanácstalanság olvasható ki, amely szélsőséges megoldásokat is eredményezett. Az, hogy az erősödő kihívásokra sikerül-e adekvát, a társadalom által is sürgetett válaszleépéseket adni, kérdéses. Annyi bizonyos, hogy Itáliának nem egyedül, hanem Uniós szinten is megoldási stratégiákat kell kidolgoznia, amelyekben a korlátozó intézkedések mellett az integrációnak is fontos szerep jut és így csökkentheti a társadalmi feszültségeket is. A bevándorlók sikeres integrációjával pedig mintát, utat mutathatnak: az illegális bevándorlás bűncselekményként kezelése nem oldja meg a problémákat, akik már az országban vannak, azokat meg kell próbálni a közösség hasznos tagjaivá tenni. Az elmúlt időszak olasz kormányzati lépései ezen irányba mutatnak a bevándorlási törvények enyhülésével, ám számtalan probléma továbbra is fennáll. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BASSO, CHIARA (2001): *Un italiano in America: Mario Buda, l'uomo che fece saltare Wall Street*. <http://italies.revues.org/2048?lang=en> (Letöltés: 2015. november 27.)
- COLOMBO, ASHER – SCIORTINO, GIUSEPPE (2004): *Gli immigrati in Italia*. Bologna, Il Mulino.
- population in U.S. steadily climbs. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/11/02/african-immigrant-population-in-u-s-steadily-climbs/> (Letöltés: 2015. november 26.)

- CSERESNYÉS FERENC (2005): *Migráció az ezredfordulón*. Pécs – Budapest, Dialóg Campus.
- DAVIES, NORMAN (2002): *Európa története*. Budapest, Osiris. 731. 70. függelék, Kivándorlás Európából c. 1248.o.
- HEARDER, HARRY (1992): *Olaszország rövid története*. Maecenas történelemkönyvek. Budapest, Maecenas Kiadó.
- Immigranti in Italia: lavoro e integrazione*. Museo Nazionale Emigrazione kiállításának írásos anyaga <http://www.museonazionaleemigrazione.it/museo.php?id=5&percorso=5&phpMyAdmin=0b7e97fc70e5f4e5e82e321d8fe753b0> (Letöltés: 2015. március 1.)
- KUN TIBOR (2012): Az USA és az olasz bevándorlók. *Klio* 21. évf. 4. sz. 91–97. <http://www.c3.hu/~klio/klio124/klio091.pdf> (Letöltés: 2015. november 27.)
- L. RÉDEI MÁRIA (2007): *Mozgásban a világ. A nemzetközi migráció földrajza*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.
- L. RÉDEI MÁRIA (2014): A nemzetközi migráció demográfiai és geográfiai aspektusai. In Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán: *Migrációs tendenciák napjainkban. A 21. század migrációs folyamatainak tanulmányozásához*. Pécs, Publicon. 29–43.
- MAZZA, CATERINA (2013): *La prigione degli stranieri. I Centri di Identificazione e di Esclusione*. Roma, Ediesse.
- MOLNÁR ANNA (2011): *Olaszország története a második köztársaság idején*. Budapest, Áron Kiadó.
- NYUSZTAY LÁSZLÓ (2011): Az olaszországi bevándorlás néhány kérdése az új évezred elején. In Nyusztay László: *Tanulmányok a nemzetközi migráció köréből*. http://www.perfekt.hu/c/document_library/get_file?uuid=990f2c72-7857-4f3b-b9d5-eb06caee9715&groupId=10804 (Letöltés: 2015. március 28.)
- PÓCZIK SZILVESZTER – DUNAVÖLGYI SZILVESZTER (2008): *Nemzetközi migráció – Nemzetközi kockázatok*. Budapest, HVG-ORAC.
- PÓLYI CSABA (2014): Észak-Amerika a nemzetközi migrációban. In Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán: *Migrációs tendenciák napjainkban. A 21. század migrációs folyamatainak tanulmányozásához*. Pécs, Publicon.
- PUSKÁS JULIANNA (1993): Az Egyesül Államok bevándorlási politikája (1890–1990). *Régió – kisebbség, politika, társadalom*. 4. évf. 3. szám <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00015/pdf/10.pdf> (Letöltés: 2015. november 23.)
- SZABÓ TIBOR (2012): *Olaszország politikatörténete (1861–2011)*. Szeged, Belvedere Meridionale.
- SZTANÓ LÁSZLÓ (2014): *Taljánok, olaszok, digók*. A nemzeti sztereotípiák fogságában. Budapest, Corvina.
- TARRÓSY ISTVÁN (2014): Elméleti megfontolások a nemzetközi migrációs tendenciák megértéséhez. In Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán: *Migrációs tendenciák napjainkban. A 21. század migrációs folyamatainak tanulmányozásához*. Pécs, Publicon. 9–25.
- TRIULZI, ALESSANDRO (2013): Listening and archiving migrant voices: how it all began. In Engel, Ulf – Ramos, Manuel Joao: *African Dynamics in a Multipolar World*. Leiden, Boston. 51–66.
- ZÁMBÓ PÉTER (2011): Az új határőrizeti rendszer, a FRONTEX és ami utána jön... In Tarrósy István – Glied Viktor – Keszérü Dávid: *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Publikon, Pécs, 2011.

Cikkek

- Emergenza migrati: 40 cose da sapere. *La Repubblica*. http://www.repubblica.it/solidarieta/immigrazione/2015/09/01/news/migranti_profughi_cose_da_sapere_domande_risposte_faq-121963703/ (Letöltés: 2015. november 27.)
- Da dove vengono i migranti. *Limes*. <http://www.limesonline.com/da-dove-vengono-i-migranti-2/3005> (Letöltés: 2015. március 20.)
- Dove vivono gli immigrati. *Limes*. <http://www.limesonline.com/dove-vivono-gli-immigrati/3007> (Letöltés: 2015. március 1.)
- Eviction resistance at The Square. *UK Indymedia*.

- <http://www.indymedia.org.uk/en/2006/06/343297> (Letöltés: 2015. február 11.)
- FÜRJÉSZ JUDIT (2010): Utcai harcok Olaszországban. *Kitekintő*.
- http://kitekinto.hu/europa/2010/01/09/puskaval_lttek_rajuk_botokkal_verték_ket/#.VRgMD_msU_Y (Letöltés: 2015. március 29.)
- HOOPER, JOHN: Southern Italian town world's 'only white town' after ethnic cleansing. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2010/jan/11/italy-rosarno-violence-immigrants> (Letöltés: 2015. február 28.)
- Itt elbukhatnak az euroszeptikusok. *Magyar Nemzet Online*. <http://mno.hu/hirtvarchiv/itt-elbukhatnak-az-euroszeptikusok-1228171> (Letöltés: 2015. március 28.)
- KLEIN, NAOMI: Squatters in white overalls. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2001/jun/08/globalisation.comment> (Letöltés: 2015. február 11.)
- MAKARÓ BETTINA (2015): Forró téma lett a bevándorlás Amerikában is. *Kitekintő*. http://kitekinto.hu/amerika/2015/10/10/forro_tema lett_a_bevandorlas_amerikaban_is/ (Letöltés: 2015. november 26.)
- NELSON, ZED: Lampedusa boat tragedy: a survivor's story. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/22/lampedusa-boat-tragedy-migrants-africa> (Letöltés: 2015. március 14.)
- NÉMETH ANNA: Obama: „Meg kell javítanunk a bevándorlás rendszerét.” *Kitekintő*. http://kitekinto.hu/amerika/2014/11/21/obama_meg_kell_javitanunk_a_bevandorlas_rendszert/#.VlcNoHYvfiU (Letöltés: 2015. november 26.)
- Obama's immigration action blocked again; Supreme Court only option left <http://www.reuters.com/article/2015/11/10/us-usa-immigration-court-idUSKCN0SZ04W20151110#DDAwg7SkxwyoSRZp.97> (Letöltés: 2015. november 26.)
- Olasz belügyminiszter: a Mare Nostrum misszió az év végén fejeződik be. Webrádió. http://webradio.hu/hirek/kulfold/olasz_belugyminiszter_a_mare_nostrum_misszio_az_ev_vegen_fejezodik_be (Letöltés: 2015. március 29.)
- Olaszország vizsgálatot indít a bevándorlóközpontokban. *Liberties.eu* <http://www.liberties.eu/hu/news/olasz-cie-ugyi-bizottsag> (Letöltés: 2015. március 29.)
- PICCIRILLI, ANTONIO: Prenestino, in cinquemila per difendere il lago: „Siamo andati oltre ogni aspettativa” *RomaToday*. <http://pigneto.romatoday.it/corteo-lago-ex-snia-25-aprile.html> (Letöltés: 2015. március 28.)
- SZABÓ DÓRA (2012): Tovább maradhatnak az olasz bevándorlók. *Kitekintő*. http://kitekinto.hu/europa/2012/02/21/tovabb_maradhatnak_az_olasz_bevandorlok/#.VRfQmfmsU_Y (Letöltés: 2015. március 29.)
- Trans-Atlantic Mob Swoop Hits New York's Gambinos and 'Ndrangheta. <https://www.occrp.org/en/investigations/2760-mafia-story> (letöltés: 2015. november 27.)

Olasz és nemzetközi szervezetek

- Archivio Memorie Migranti <http://www.archiviomemoriemigranti.net/presentazione?shareLang=it-IT> (Letöltés: 2015. március 29.)
- CSOA ExSnia <http://www.exsnia.it/csoa-exsnia/> (Letöltés: 2015. február 14.)
- CSOA Forte Prenestino Centocelle <http://www.forteprenestino.net/> (Letöltés: 2015. február 14.)
- LasciateCIEntrare <http://www.lasciatecientrare.it/> (Letöltés: 2015. március 29.)
- Scuola Popolare Pigneto <https://scuolapopolarepigneto.files.wordpress.com/2013/05/universitc3a0-delle-lingue-programma.pdf> (Letöltés: 2015. február 16.)
- ILO <http://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm> (2015. január 22.)
- IOM <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home.html> (2015. január 22.)
- UNHCR <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home> (2015. január 22.) valamint <http://www.unhcr->

centraleurope.org/hu/rolunk/unhcr-magyarorszagon.html (Letöltés: 2015. március 10.)

Egyéb internetes források

Pólyi Csaba és Tarrósy István a Gazdasági Rádióban. <http://gazdasagiradio.hu/vendeg/73678/> (Letöltés: 2015. január 25.)

Quelli ch arrivano e quelli che se ne vanno. ANSA-Centimetri.

<http://www.giornalettismo.com/archives/681631/italia-quelli-che-arrivano-e-quelli-che-se-ne-vanno/immigrazione-3/> (Letöltés: 2015. február 20.)

Italia Ora (Olaszország most) honlap. <http://www.italiaora.org/> (Letöltés: 2015. március 20.)

http://www.poliziadistato.it/articolo/225-Il_rilascio_del_permesso_di_soggiorno/ (2015. március 20.)

http://www.portaleimmigrazione.it/immigrazionenet/APR_CDS_Stranieri.aspx

(Letöltés: 2015. március 21.)

<http://sportelloimmigrazione.it/richiedi-documenti/richiesta-cittadinanza-italiana.html> (Letöltés: 2015. március 21.)